

netop de steder, man skulle forvente. Erfarne folk kan nikke genkendende til meget, men tillige lade sig overraske af den kyndige forfatter. Og for begyndere vil bogen være endog særdeles nyttig, også i kraft af ordliste og litteraturhenvisninger.

Anders Monrad Møller

Folk og erhverv – tilegnet Hans Chr. Johansen. Red. af ANDERS MONRAD MØLLER. Odense Universitetsforlag 1995. 359s.

Festskriftet i anledning af Hans Chr. Johansens 60-årsdag indeholder godt og vel en snes artikler om økonomisk historie, der tidsmæssigt spænder fra vornedskabets indførelse til den seneste omvæltning i Østeuropa. Tyngdepunktet ligger på 17-1800-tallets danske handelshistorie, belyst bl.a. ved Otto Madsens studie over statsubsidiering af grønlandske kompagnier, Ole Feldbæks analyse af Asiatisk Kompagnis sidste oktroj fra 1792; Per Bojes skitse af J.P. Traps far Niels Traps foretagsomhed som købstadskøbmand i 1800-tallets første halvdel, samt Per H. Hansens karakteristik af den odenseanske bankmand Lorenz Bierfreund, der meget rimeligt tillægges æren for at Fyens Disconto Kasse fungerede som lokal universalbank i det fynske. Anders Monrad Møller benytter sider af toldvæsenets omfattende søfartsstatistik til at præcisere de gængse handelsmønstre i provinsfragtfarten i kornsalgsperioden i midten af 1800-tallet.

Den baltiske forbindelse behandles i tre bidrag: Yrjö Kaukiainen giver i sin artikel en forklaring på, hvorfor den baltiske tømmerfragt langt ind i dette århundrede baserede sig på traditionel sejlskibsfart og kunne overleve i en lavprisinde ved siden af dampskibsfarten. Per Schybergson skildrer to danske foretagere, Theodor Höfdding og Hugo Hagemann, yngre brødre til hhv. Harald Höfdding og G.A. Hagemann, og grundlæggere af Nurmis cellulosefabrik i 1875 – der var banebrydende mht. produktionstilrettelæggelse, men økonomisk en fiasko. Jorma Ahvenainen tager op, hvor Schybergson slipper, og undersøger i sin artikel, hvorledes fremmedkapital, for en stor del norsk, investeredes i Finland efter 1870 overvejende i savindustrien som svar på manglende udviklingsmuligheder i hjemlandet, og hvorledes den stort set forsvandt igen, da tyskerne under 1. Verdenskrig blokerede den finske adgang til de vestlige markeder.

Festskrifter er som flest ikke just kendt for at præsentere overraskende nye perspektiver eller skabe nye teoretiske landvindinger, selvom der er undtagelser. I og for sig rækker ambitionerne dertil i Dan Andersens og H.-J. Voth's artikel *Did Neutrality Pay?*, en analyse af den danske skibsfart på Middelhavet i slutningen af 1700-tallet, med det formål at afgøre, hvorvidt den florissante handels vækst skyldtes dansk neutralitet eller komparative fordele i skibsfarten. Forfatterne mobiliserer en økonometrisk analyse, der dog virker en anelse for sofistikeret til den indlysende konklusion, at der er tale om både-og. Større frihed i tilgangen er der i Carsten Due-Nielsens analyse af dansk handels- og sikkerhedspolitik i det 20. århundrede, der føjer en dimension til den ofte beskrevne fordel ved at være et lille land: Danmark var også *heldigt* i sin måde at sammenkæde/adskille handel og sikkerhed på, for så vidt dets skiftende politik faktisk lykkedes på tværs af omgivelserne.

Endvidere kan nævnes Niels Thomsens undersøgelse af vælgeradfærd under provisorierne, eksemplificeret ved landstingsvalget på Christianshavn 1890. Det demonstreres ved korrelationsanalyse, hvorledes skiftet bort fra Højre repræsenterede et generationsbestemt holdningsskift i opfattelsen af politikens mål og mening, i den almindelige københavnske befolkning, uden direkte forbindelse til industrialiseringsprocessen, men som en demokratisk alliance, der forvandlede socialdemokratiets fremtidige rolle.

Som et sidste eksempel kan man nævne Ingrid Henriksens analyse af vordenskabets indførelse fra slutningen af 1400-tallet. Med inspiration fra Douglass North's institutionelle økonomiske teori og i forlængelse af Ladewig Petersens og Witold Kulas undersøgelser af det danske, hhv. polske godssystem tolkes refeudaliseringen som en typisk 'uproduktiv udviklingsvej', hvor godssystemets ineffektivitet blev skjult af bondebrugets krise og hoveriarbejdets karakter af 'frit gode'. Det hindrede mere hensigtsmæssige og mindre specialiserede produktioner i at fremstå som mulige udviklingsveje, men kan i anden omgang have bidraget til en langt mere effektiv gennemførelse af landboreformerne. Skal man se det som en grund til trods alt at bevare en optimisme overfor landbrugets udvikling i EU?

Bogen, der er behersket illustreret og nydeligt layout'et, rundes smukt af med Tage Kaarsteds politiske portræt af fødselarens farfar, socialdemokraten, landstingsmand H.P. Johansen.

Hans Kryger Larsen

LARS ERSLEV ANDERSEN (red.): Middle East Studies in Denmark. Odense University Publications in Middle East Studies 1. Odense University Press 1994, 215 s., 250 kr.

Bogen præsenterer eksempler på dansk forskning i Mellemøstens »historie, politik og økonomi«, »sprog og kommunikation« og »kultur og religion«. Omtrunt halvdelen af de 13 forfattere har tilknytning til Center for Mellemøststudier ved Odense Universitet, og bogen er et slags »Festschrift« til Søren Mørch, der har været centrets primus motor siden starten i 1985. Mange af artiklerne kredser omkring identitetsdannelsen og dens muligheder og problemer for folkene i »mellemlandet« mellem øst og vest. De resultater, forfatterne når frem til, peger til gengæld på, at problematikken udfolder sig meget forskelligt inden for den mellemøstlige kulturkreds' enkelte stater. Lars Erslev Andersen viser, hvordan de islamiske religiøse autoriteter, ulamaen, i Yemen fremmer moderniseringen ved at vælge moderne vestlig medicin og praktisere en vestlig forbrugskultur eller snarere forbrugsbesættelse. I denne indgår også tilslørede kvinder. Som ny kvindemode er dens budskab snarere velstand end islamisme, idet tilsløringen er blevet et statussymbol for de kvinder, der har råd til ikke at deltage i markarbejdet. Ægyptens islamister oplever derimod vestens lægevidenskab som en trussel. Jakob Skovgaard-Petersen viser, hvordan den ægyptiske islamistiske presse gjorde en muslimsk mandlig students kønsskifteoperation til et symbol på det kristne vestens undergravning af Ægyptens identitet. I Torben Rugberg Rasmussens artikel behandles en situation, hvor det var Islam, der blev gjort til et